

DRD. PAP LEVENTE

Dániel könyve Tertullianus *Adversus Iudaeos*ában

Die frühe Kirche hat sich mit dem Buch Daniel gründlich beschäftigt. Viele Autoren sind der Frage nachgegangen, wie die in diesem Buch enthaltenen Prophezeiungen mit der Geburt und Auferstehung Jesu vereinbar sind. Auch Tertullian hat dieses Problem in seinem Werk *Adversus Iudaeos* behandelt. In der vorliegenden Studie möchte einen Beitrag zu seiner Interpretation leisten.

Schlüsselbegriffe: Tertulian; *Adversus Iudaeos*; Buch Daniel.

Első éve volt annak, hogy Achasvéros fia, a médek nemzet-ségéből való Dárius a kaldeusok birodalma fölött uralkodott. Uralkodásának első esztendejében, én, Dániel, megértettem a szent könyvekből, hogy annyi évnek kell elmúlnia, amennyit az Úr Jeremiás próféta által előre megmondott, vagyis hogy Jeruzsálem pusztulása hetven évig tart... Megszólított és azt mondta: „Máris eljöttem, hogy felvilágosítást adjak. Amikor imádkozni kezdél, egy szózat hallatszott. Eljöttem, hogy tudodra adjam, mert kedvelt férfiú vagy. Figyelj hát a szózatra, és értsd meg a látomást! Hetven hete van népednek és szent városodnak. Akkor véget ér a gonoszság, lepecsételik a bűnt és levezeklik a vétket. Elérkezik az örök igazság, megpecsételik a látomást és a jövőndölést, és fölkenik a Szentek Szentjét. Tudd meg és értsd meg: Attól, hogy elhangzik a parancs: Jeruzsálem épüljön fel újra, hét hét telik el a felkent Fejedelemig. Hatvankét hét alatt újra felépül az utca és a fal, mégpedig sok szorongattatás közepette.” (Dán 9, 1–2; 23–25)

Dániel könyvének jövőndölései mindig érdekes színfolt volt a bibliai eszkatológikus jövőndölések sorában. Azonban a Kr. e. 1. századi események felfokozták a zsidóság érdeklődését a téma iránt. Ekkor bomlott meg igazából a zsidó vallás egysége, új irányzatok jelentek meg és ezek igyekeztek újabb és újabb magyarázatokat szolgáltatni a jövőndölés mibenlétére, és annak pontos kiszámításában jeleskedni. Anélkül, hogy most részletesebben tárgyalnánk Dániel könyve megírásának idejét, – amelynek meghatározásban kétségtelenül fontos szerepet

játszott a Holt-tengeri tekercesek felfedezése – inkább annak tartalmi szempontja lényeges számunkra.

A mű születése jeles eseményhez is kötődik, hiszen akkor született, amikor a babiloni birodalom fővárosát elfoglalták a Kürosz által vezetett seregek. Szintén ebben az évben engedélyezte Kürosz a zsidóknak, hogy térjenek haza és építsék fel templomukat.

Dániel jövendölése beszél templomépítésről, rombolásról és a Messiásról. Az évszázadok során mindenki más és más magyarázatot igyekezett adni a témában, de egységes álláspont nem létezett, míg végül a rabbik a következő álláspontra helyezkedtek: „Minden kitűzött végidőpont elmúlt már, a dolog most már csak a bűnbánaton és a jó cselekedeteken múlik.”

Erről Maimonidész így írt a középkorban: „Dániel korának mélységes tudományát tárta fel, mivel azonban ugyanez előttünk rejtve van, ezért az áldott emlékezetű bölcsek eltiltanak minket attól, hogy az eljövendő időket kutassuk, számítgassuk, mivel ez által megbotránkoztatjuk az egyszerű embereket, és azt a tévelygést sugallhatjuk nekik, hogy az idők már elteltek, és Ő [a Messiás] mégsem jött el”.¹ A tiltásnak valójában nem volt elegendő foganatja: mind zsidók, mind keresztények azóta is gyakran foglalkoznak a dánieli előrejelzéssel.²

És mindez igaz az ókeresztény korra is, mert élénken foglalkoztatott mindenkit a kérdés, hogy mennyire lehet ezt a jövendölést Krisztus születésével, feltámadásával kapcsolatba

¹ Maimonides, *Igeret Témán* (A jemeniekhez írt levél)3, 24; vö. H. DAVIDSON. A., 2005, *Moses Maimonides: The Man and his Works*, OUP.

²Vö. Herders Bibelkommentar, IX,2 *Das Buch Daniel, Das Buch der Klagelieder, Das Buch Baruch*, Freiburg 1954; F. Dexinger, *Das Buch Daniel und seine Probleme*, Stuttgart 1969; M. Lefèvre, ed. & trad. *Commentaire sur Daniel*, Paris 1947; Adamik Tamás, «*Apokalypse*» als *Gattungsbegriff und die Epik*, In: *Acta Universitatis de Attila József Nominatae. Acta Antiqua et Archaeologica* 24 (1998) 191–197.

hozni (Keresztelő Szent János, Pál apostol stb.). A megközelítés nem volt egységes, de a lényeg ugyanaz maradt: mikor kell eljönnie a Messiásnak, és valóban Krisztus érkezett-e ezen az időponton belül?

Tertullianus (160-220) az *Adversus Iudaeos*³ című művében szintén felveti ezt a problémát a zsidók elleni vitában Krisztus eljövételének a bizonyítására⁴. A dánieli jövendölés ezen része egy sajátos Tertullianus-féle változatában szerepel⁵, ami azt hivatott bizonyítani, hogy a megjövendölt időhatárokon belül beteljesednek a próféciák. Tertullianusnál a *felkent Fejedelem* eljövételéig 7 és ½ hét telik el, míg az *utca és a fal* 62 és ½ hét alatt épül fel.

Tertullianus is igyekszik ebben a vitában a dánieli jövendölésben rejlő érvelési lehetőségeket kiaknázni. Fontos kérdés az, hogy a „vitapartnernek” bebizonyítsa, természetesen újból a Biblia segítségével, hogy Krisztusnak meg kellett születnie, sőt

³ A művet Tertullianus 197 körül írta, melynek eredeti volta körül sok vita folyik mind a mai napig (lásd Semler, Burkitt, Ziegler, Capelle Tranke, Pap). Ennek tárgya – amint a cím is utal rá – egy zsidók elleni enkheiridion megszerkesztése. A ma leginkább használt szövegkiadás: H. Tränkle, (Hrsg.), *Q. S. F. Tertulliani Adversus Iudeos. Mit Einleitung und kritischem kommentar*. Wiesbaden 1965, a továbbiakban Tränkle

⁴ *Adv. Iud.* VIII. 4–6. *Et scies et percipies et intelleges: a profectioe sermonis in integrando et edificando Hierusalem usque ad Christum duces ebdomades <septem et dimidia et ebdomades> sexaginta et duae et dimidia; et convertet et aedificabitur in latitudinem et convallationem et innovabuntur tempora. [6] Et post ebdomadas has sexaginta et duas <et dimidiam> exterminabitur unctio et non erit, et civitatem et sanctum exterminabit cum duce adveniente, et concidentur quomodo in cataclysmo usque in finem belli quod concidetur usque ad interitum. Et confirmabit testamentum in multis; ebdomada una et dimidia ebdomadis auferetur meum sacrificium et libatio, et in sancto exsecratio vastationem, et usque ad finem temporis consummatio dabitur super hanc vastationem.*

⁵ Tränkle szövegkiadásában így ír erről a részről: „Da diese Textform aber von Theodotion, der Vetus Latina (cf. [Cypr.] De pascha comp. 13 und der Vulgata abweicht, konnte leicht *et dimidiam* getilgt werden. *semis* (T) ist nicht ursprünglich, sondern eine späte Verbesserung“ (72).

szenvednie is kellett, és mindezek be is teltek a maguk idejében. De még tovább menve azt is szerette volna bizonyítani, hogy a jövődölések arról is szólnak, hogy a templom le lesz rombolva, hogy a zsidó nép földönfutóvá válik, hazájuk fel lesz égetve, ami be is következett Kr. u. 70 kora tavaszán.

Tertullianus érvei alátámasztása érdekében fel is sorakoztatja az antik világ uralkodóit, és a jövődölés évszámítását.⁶

⁶ *Adv. Iud.* VIII. 9-15. [9] *Unde igitur ostendimus, quoniam venit Christus intra LX et II et dimidiam ebdomadas? Numerabimus autem a primo anno Darii, quoniam in ipso tempore Danieli visio ostenditur. Dicit enim: et intellege et conice a projectione sermonis respondere me tibi haec. Unde a primo anno Darii debemus computare, quando hanc vidit visionem Daniel. [10] Videamus igitur, anni quomodo implentur usque ad adventum Christi: Darius enim regnavit annis XVIII; Artaxerxes annis XL et I; deinde rex Ochus qui et Cyrus annis XX et III; Argus anno I; alius Darius qui et Melas nominatus est annis XX et I; Alexander Macedo annis XII; deinde post Alexandrum, qui et Medis et Persis regnaverat quos devicerat et in Alexandria regnum suum firmaverat, quando et nomine suo eam appellavit, -- post eum regnavit illic in Alexandria Soter annis XXX et V; cui succedit Philadelphus regnans annis XXX et VIII; huic succedit Euergetes annis XX et V; deinde Philopator annis XVII; post hunc Epiphanes annis XX et III; item alius Euergetes annis XX et VII; item alius Soter annis XXX et VIII; Ptolemaeus annis XXX et VII; Cleopatra annis XX et II mensibus V; item adhuc Cleopatra conregnavit Augusto annis XIII; post Cleopatram Augustus aliis annis XL et III imperavit -- nam omnes anni imperii Augusti fuerunt L et VI -- [11] videmus autem, quoniam in quadragesimo et primo anno imperii Augusti, quo post mortem Cleopatrae vicesimo et octavo anno imperavit, nascitur Christus. Et supervixit idem Augustus ex quo natus est Christus annis XV et erunt reliqua tempora annorum [in diem nativitatis Christi, in annutn Augusti quadragesimum et primum, qui post mortem Cleopatrae vicesimus et octavus Augusto]: efficiuntur anni CCCCXXX et VII menses V in die nativitatis Christi. [12] Et manifestata est iustitia aeterna et unctus est sanctus sanctorum id est Christus et signata est visio et prophetes et dimissa sunt peccata, quae per fidem nominis Christi omnibus in eum credentibus tribuuntur. Quid est autem quod dicit signari visum et prophetiam? Quoniam omnes prophetae nuntiabant de illo, quod esset venturus et pati haberet, igitur quoniam adimpleta est prophetia per adventum eius, propterea signari visionem et prophetiam dicebat, quoniam*

Ezt pontosan Kürosz uralkodásától számítja, ami logikusnak is mondható, hiszen, amint már említettem, Kürosz fontos engedményeket tett a zsidók irányába – jóllehet a templomot nem uralkodásának első évében építették újra – és így uralma fontos mérföldkő, amiről valóban szólhat a próféta jóslata. A Krisztus előtt élő uralkodók sorát Augustus zárja, akinek uralmát 46 évre teszi, aki jóllehet – amint maga Tertullianus is állítja – túlélte 15 évvel Krisztus születését, mégis uralma teljes egészét oda kell sorolni a Krisztus előtti uralomhoz, mert így lesz meg a megjövendőlt 62 és fél évhét, aminek el kell telnie Krisztus eljövételéig. Nem tekinthető teljes anakronizmusnak a 15 év problematikája, mert Tertullianus uralkodó listája, amint már

ipse est signaculum omnium prophetarum adimplens omnia quae retro de eo nuntiaverant. [13] Post enim adventum eius et passionem ipsius iam non visio neque prophetes qui Christum nuntiet venturum. Denique si non hoc ita est, exhibeant Iudaei prophetarum post Christum aliqua volumina, angelorum aliquorum visibilia miracula, quae retro patriarchae viderunt usque ad adventum Christi qui iam venit. [14] Ex quo signata est visio et prophetia id est statuta, et merito evangelista: Lex et prophetae usque ad Iohannem baptizatorem. Baptizato enim Christo id est sanctificante aquas in suo baptismo omnis plenitudo spiritalium retro charismatum in Christo cesserunt signante visiones et prophetias omnes quas adventu suo adimplevit. [15] Unde firmissime dicit adventum eius signare visum et prophetiam. Itaque ostendentes et numerum annorum et tempus LX et II et dimidiae ebdomadarum adimpleta, quibus completis venisse Christum id est natum, videamus, quid aliae VII et dimidia ebdomades quae sunt subdivisae in abscisione priorum ebdomadarum, in quo actu sint adimpletae. [16] Post enim Augustum, qui supervixit post nativitatem Christi annis XV, efficiuntur: cui succedit Tiberius Caesar et imperium habuit annis XX et II mensibus VII diebus XX et VIII – huius quintodecimo anno imperii patitur Christus annos habens quasi XXX cum pateretur –; item Caius Caesar qui et Caligula annis III mensibus VIII diebus XIII; Nero annis XI mensibus IX diebus XIII; Galba mensibus VII diebus VI; Otho mensibus III diebus V; Vitellius mensibus VIII diebus XX et VIII. Vespasianus anno primo imperii sui debellat Iudaeos et fiunt anni L et II menses VI – nam imperavit annis XII – atque ita in die suae expugnationis Iudaei impleverunt ebdomadas LXX praedictas in Danielo.

korábban említettem, az uralkodók éveinek számát tartja meghatározónak az évhetek számolása szempontjából és nem az ezek alatt történt jeles események pontos dátumát. Ha ezt figyelembe vesszük, akkor mindenképpen logikusnak látszik a levezetés, ha néhol talán történelmietlen – ne feledjük nem a történések sorrendje volt a fontos, hanem az ezek sorába beilleszkedő keresztény megváltás történet igazolása –, de az érvelés levezetése logikus⁷. Annyira logikus, hogy ezek után könnyen ki tudja mutatni, hogy a jeruzsálemi templom bukása, és a zsidók szétszórátása ugyanilyen pontosan meg volt jövendölve.

A következő táblázat ennek az összefoglalását (az *Adv. Iud. textusa* alapján) próbálja mutatni:

URALKODÓ	ÉV	HÓNAP	NAP
Dárius	19		
Artaxersés	41		
Kürosz	24		
Argos	1		
Dárius Melas	21		
Makedón Sándor	12		
Sótér	35		
Philadelphus	38		
Euergetés	25		
Philopator	17		
Epiphanes	24		
Euergetés	27		
Sótér	38		
Ptolemaios	37		
Kleopátra	22	5	
Augustus+Kleopátra	13		
Augustus	43		
Összesen	437	5	
Évhetek száma		62,5	

⁷Dunn az alábbi cikkében érintőlegesen tárgyalja a kérdést anélkül, hogy komolyabb következtetésre jutna ezen a téren. D. G. Dunn, *Tertullian and Daniel 9: 24-27* In: ZAC 6 (2002) 341–343.

Tiberius	22	7	28
Caligula	3	8	13
Nero	11	9	13
Galba		7	6
Otho		3	5
Vitellius		8	28
Összesen	36	42	93
Évhetek száma hiányos		5,6	
Évhetek száma Claudiusszal		7,5	

A táblázat császár listáján világosan látható, hogy Claudius neve és uralkodási éve kimaradt. Ezt lehetne a szerző figyelmetlenségének a számlájára írni, azonban, amint a számítások mutatják, a végeredménynek tartalmaznia kell a Claudius uralkodását is, hiszen csak így jön ki a szükséges 7 és $\frac{1}{2}$ évhét. Egyik császár uralkodásának évszámai sem lennének megfelelőek (13 évre lenne szükségünk), hiszen maga Augustus is Krisztus születése után – a Tertullianus féle számítás szerint – 15 évet uralkodott, tehát nem illik a képletbe. Vespasianus, akinek uralma az előbbi logika alapján – miszerint azon uralkodók évszámai kerülnek felsorolásra, akik alatt a jövődőlés szempontjából fontos esemény történt – joggal hiányzik a felsorolásból, ő 10 évig uralkodott.

Miért is maradt ki Vespasianus a felsorolásból? De Claudius⁸? Vespasianus uralma matematikai szempontból kényelmetlen lett volna az érvelés folyamatában, de Tertullianus azért is elhagyhatta, minden különösebb magyarázat nélkül, mert a zsidók leverésére irányuló háború az már korábban megkezdődött, és a Jeruzsálem elleni harckészület szintén

⁸ Dunn ezzel a kérdéssel is foglalkozik, azonban a kiindulópontja egészen más, mint jelen dolgozatnak. Feltételezése szerint Tertullianus nem tudta pontosan beazonosítani Krisztus születését – ami lehet akár valós kérdés– és ezért Dunn szerint nem pontos a számítása sem. Lásd: D. G. Dunn, « *Probabimus venisse eum iam* » the fulfilment of Daniel's prophetic time-frame in Tertullian's « *Adversus Iudaeos* ». ZAC 7 (2003) 140–155.

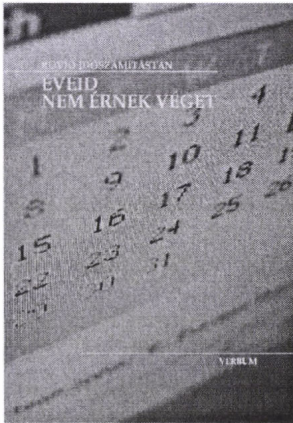
már az előző császár uralkodása alatt elkezdődött és a döntő győzelmet nem is maga a császár vívta, hanem Titus⁹. Claudius mellőzése, valószínű, másolói hibára vezethető vissza, amint azt Tränkle is megjegyzi¹⁰.

Noha a magyarázatok néha nem tűnnek eléggé dokumentáltaknak, a kérdés lezárásaképpen azt lehet megfogalmazni következtetés gyanánt, hogy Tertullianus előtt egy fontos probléma lebegett: a megváltás igaz voltának és a zsidók szomorú sorsának bizonyítása, semmiképpen nem a teljes történelmi pontosság. Ennek a felsorolásnak közepén természetesen maga Krisztus áll, ami a kérdés sarkalatos bizonyítási pontja, egy olyan referencia pont a próféta jövendölésében is, ami két részre osztja a jövendölést, beiktatva a templom építésének és lerombolásának ideje közé. Emellett azonban nem mellékes kérdés annak beiktatása sem, hogy a jeruzsálemi templom lerombolása is meg volt ugyanebben a próféciában jövendölve: a zsidók bűnhődni fognak bűneik miatt, elvesztik az isteni kegyelmet, aminek fontos jele, hogy lerombolják a templomot. Ez azonban történelmi tény, amit már a zsidók sem tudtak tagadni Tertullianus korában, amint történelmi tény volt a templom újraépítése is a babiloni fogság után, és e kettő között akkor történelmi ténynek kell tekinteni Krisztus eljövetelét, akiről szintén beszél Dániel próféta (még akkor is, ha nem lehet pontosan beazonosítani születésének évszámát). Az értelmezés szerint a jeruzsálemi templom építésének van egy pozitív antitípusa az újszövetségben, ami érdekes módon, nem más, mint annak lerombolása: ahogyan a jövendölés templom-építéssel kezdődik, úgy az azzal is teljeseedik be – jóllehet a kőtemplomot lerombolják – Krisztus kínszenvedése a megváltott nép hitbeli-, lelki-temploma építésének kezdete. Tertullianus mindent igyekszik alávetni érvei bebizonyításának. Az

⁹ Havas L. – Hegyi W. Gy. – Szabó E., *Római történelem*, Budapest 2007, 465–473.

¹⁰ Tränkle, 76

írásokat nagyon okosan kezeli és érvelési folyamata követhető, logikus.

Éveid nem érnek véget. Rövid időszámítástan
Összeállította Jakubinyi György

Mindennapi életünk a naptár ritmusában zajlik: napok, évek, ünnepek. Sokszor találkozunk a kérdéssel: miért ünneplik külön a húsvétot a keletiek és a nyugatiak? A gondolkodó ember mindennek okát kutatja. Rádiót anélkül is használhatunk, hogy ismernénk a szerkezetét. Ugyanígy élhetünk a naptárral is anélkül, hogy ismernénk felépítésének elveit. De a gondolkodó emberben az időszámítással kapcsolatban is kérdések merülnek fel: ezekre szeretne szerény keretek között választ adni ez a rövid időszámítástan. (Dr. Jakubinyi György)

Harmadik, javított, bővített kiadás
Verbum, Kolozsvár 2010
96. oldal, puha kötés, 8 lej

Keresztény Szó erdélyi katolikus kulturális havilap

A *Keresztény Szó*t 1990-ben alapították az erdélyi katolikusok szolgálatára. Azóta tartalmában folytonosan gazdagodik, külalakjában színesedik. A katolikus értelmiség számára tájékoztatást és világképet nyújtó lap havi rendszerességgel jelenik meg. 2009-től tudományosan is jegyzett folyóiratként a katolikus teológiai kutatás irányait, más tudományágaknak a katolikus élettel, kultúrával kapcsolatos eredményeit mutatja be. Szerkesztőbizottsága, amelybe erdélyi magyar és külföldi egyetemi tanárok tartoznak, valamint szerzői, akik az erdélyi, magyarországi és külföldi tudományos és irodalmi, kulturális élet jelesei, garantálják a magas színvonalat, az elmélyült kutatást, az olvasmányosan tálat tudományosságot, a sokoldalú, egyházas tájékozódást. Ugyanakkor a lap lehetőséget teremt a tehetséges fiatal kutatóknak is a bemutatkozásra. A *Keresztény Szó* körül szerveződő, teológiai képzettséggel rendelkező fordítógárda az idegen nyelvű írások magyar tolmácsolására is törekszik.